

Antwoordnotitie reacties concept KasZ

KLIMAATADAPTATIESTRATEGIE ZEELAND

[LEEMREIJZE, E.J. \(ERIK\)](#)

Inhoud

1. Introductie.....	2
2. Reacties.....	3
2.1 Waterschap Scheldestromen.....	3
2.2 Veiligheidsregio Zeeland.....	5
2.3 Gemeente Tholen.....	6
2.4 Gemeente Terneuzen.....	9
2.5 Gemeente Noord-Beveland.....	10
2.6 ZLTO.....	10
2.7 Gemeente Hulst.....	12
2.8 PCGR.....	15
2.9 Gemeente Sluis.....	15
2.10 Provincie Zeeland.....	17
2.11 Gemeente Schouwen-Duiveland.....	19
2.12 Gemeente Veere.....	20
2.13 Gemeente Goes.....	20
2.14 Rijkswaterstaat.....	21
2.15 Gemeente Vlissingen.....	23
2.16 Evides.....	24
2.17 Gemeente Kapelle.....	25
2.18 Gemeente Middelburg.....	26

1. Introductie

Eind 2020 is de concept Klimaatadaptatiestrategie Zeeland ter consultatie voorgelegd aan uw algemene besturen. De reacties die hierbij zijn ontvangen zijn verwerkt in onderstaande tabellen. Tevens wordt hier toegelicht of de reactie is verwerkt en zo ja, op welke manier. In totaal is vanuit 20 betrokken organisaties een reactie ontvangen.

2. Reacties

2.1 Waterschap Scheldestromen

Reactie	Verwerking
<p>Wij verzoeken u om in de tekst van de KASZ meer evenwicht aan te brengen tussen landbouw en natuurontwikkeling en een bijlage toe te voegen waarin onder andere begrippen als natuurinclusief en volhoudbare landbouw nader worden gedefinieerd. Verder geven wij u mee vooral in te zetten op kansen voor landbouw en natuurontwikkeling op basis van vrijwilligheid in het kader van klimaatadaptatie.</p>	<p>De teksten van paragraaf 4.4 (natuur) en 4.5 (landbouw) zijn verder in evenwicht gebracht.</p> <p>Voor enkele begrippen zoals u aangeeft is een voetnoot in de tekst toegevoegd.</p> <p>Eén van de leidende principes van de KasZ is het borgen van draagvlak en om de uitdagingen van klimaatverandering te koppelen aan mogelijke kansen. Hierbij hoort de basis houding van werken op basis van vrijwilligheid.</p>
<p>Er is een nadrukkelijke wens om, bij het opstellen en de realisatie van de uitvoeringsagenda, de governance (centrale regie) tijdig en zorgvuldig te regelen zodat de uitvoering van de KASZ na de vaststelling direct ter hand kan worden genomen.</p>	<p>In maart 2019 is het gezamenlijke convenant "Klimaatadaptatie strategie Zeeland" door alle Zeeuwse overheden ondertekend. In het convenant is afgesproken dat alle overheden streven naar het vaststellen, borgen en uitvoeren van de gezamenlijke strategie. Bij de vaststelling van de definitieve KasZ en bijbehorende uitvoerings worden de benodigde (extra) kosten en capaciteit en organisatie/governance opgenomen..</p>
<p>Verzocht wordt om een meer flexibele benadering ten aanzien van Natura 2000. Er ligt hier ook een nadrukkelijke relatie met het stikstofdossier. Wij hebben overigens begrepen dat er over dit onderwerp landelijk reeds overleg plaatsvindt. Graag worden we op de hoogte gehouden van het verloop van de betreffende gesprekken</p>	<p>Flexibele benadering van Natura2000-Natuur is niet mogelijk vanwege de daaraan gekoppelde internationale verplichtingen i.r.t. te behalen Europese instandhoudingsdoelstellingen.</p> <p>Daar waar het gaat om Natuurherstel van stikstof overbelaste Natura2000-gebieden maakt dit onderdeel uit van de landelijke structurele aanpak Stikstof(Programma Natuur). Natuurherstel is noodzakelijk voor het verkrijgen van wensbare economische ontwikkelingsruimte. Hierover is inmiddels overleg gevoerd op ambtelijk niveau waarbij gekeken wordt naar integrale synergiemogelijkheden. Bestuurlijk is</p>

	<p>het waterschap op de hoogte gesteld via het bestuurlijke portefeuille overleg door de Gedeputeerde Water van de provincie Zeeland, via de strategische aanpak Stikstof, via de PCGR en tijdens de gehouden bestuurlijke sessies over het Uitvoeringsprogramma Landelijke Gebied 2021-2030 van de provincie Zeeland.</p>
<p>Wij geven u in overweging om ook tussentijds te rapporteren (periodieke voortgangsrapportage) over de voortgang van de uitvoering van de KASZ en niet alleen na afloop van de periode van 6 jaar.</p>	<p>Toegevoegd in paragraaf 6.6</p>
<p>Waterschap Scheldestromen is een warm voorstander van samenwerking met andere partijen en streeft hierbij naar een integrale benadering van klimaatadaptatie. We zijn momenteel bezig met het opstellen van een Waterschapsklimaatadaptatiestrategie (WKAS) op basis van onze kerntaken als nadere uitwerking van de KASZ. Uiteraard zullen we u hierbij betrekken. We hechten aan een goede en gezamenlijke interactie tussen de KASZ en de WKAS.</p>	<p>Voor kennisgeving aangenomen.</p>
<p>Ten aanzien van het onderwerp brede kustlandschappen vindt een maatschappelijke discussie plaats. Het waterschap is als primair verantwoordelijke waterkeringbeheerder voorstander van een brede benadering van dit onderwerp en ziet de dubbele dijken niet als enige oplossing. Er zal gebiedsgericht maatwerk nodig zijn op basis van gedegen onderzoek en met het vereiste draagvlak. Het waterschap participeert actief in dit onderzoek.</p>	<p>Besloten is het 'gebiedsgericht maatwerk' toe te voegen. Het 'vereiste draagvlak' is hier uitgelaten, omdat dit per situatie en locatie kan verschillen.</p>
<p>We vragen uw bijzondere aandacht voor de zoetwaterproblematiek en verzoeken u dit in de KASZ op te nemen als maatschappelijk probleem waarbij betrokken partijen hun maatschappelijke verantwoordelijkheid dienen te nemen</p>	<p>De tekst in paragraaf 4.5.2 is hierop aangevuld. Daarbij is ook aangegeven dat behoud van biodiversiteit ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid is. (zoet) Waterproblematiek waarbij zoet tussen haakjes. Vooral de Zeeuwse natuur is ook gebaat bij voldoende zout- of brakwater.</p>
<p>Tenslotte verzoeken we u duidelijk aan te geven of de beoogde klimaattoets al dan niet een dwingend karakter krijgt. Wij gaan er van uit dat de watertoets onverkort van kracht blijft en verwijzen u daarbij naar de provinciale Omgevingsvisie waarin naar de KASZ wordt verwezen voor wat betreft water als ordenend principe.</p>	<p>Opgenomen in paragraaf 6.5</p>

2.2 Veiligheidsregio Zeeland

Reactie	Verwerking
<p><i>brandrisico</i> Gebieden met natuur, gewassen, (wijk)beplantingen brandveilig inrichten. Voorbeelden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • gebieden niet te groot, • corridors met weg voorzien als stoplijnen alsook voorzien van bluswater, • corridors met watergangen creëren als stoplijnen, • keuze beplanting aanpassen waardoor snelheid beperkt wordt denk aan loophout ipv naaldhout/coniferen e.d. <p>Gebieden met natuur, gewassen, (wijk)beplanting met brandgevaarlijke beplanting scheiden van bebouwing/bewoning/recreatie.</p> <p><i>Openbluswater (watergangen/reservoirs/vijvers)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Huidige open bluswaterlocaties ook bij droogte beschikbaar houden voor water. • Nieuwe extra open bluswaterlocaties toevoegen zodat een dekkend netwerk ontstaat met bereikbare en beschikbare waterwinlocaties ook bij droogte. 	<p>In paragraaf 4.6 een zinsnede opgenomen en is het als aandachtspunt toegevoegd bij de uitvoeringsagenda op het onderdeel 'afwegingskader'.</p> <p>Omdat in hoofdstuk 4.7 recreatie geen concrete acties worden genoemd wordt de beschikbaarheid van bluswater of het beperken van brandrisico opgenomen bij droogte in paragraaf 1.3.</p> <p>Dit is ook een onderdeel dat meegenomen moet worden in het afwegingskader.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Bebouwd gebied: Geen overlast meer in bebouwd gebied. Zodat geen water in woningen/bedrijven/installaties komt. • Grotere opvang oppervlaktewater op grasvelden naast straten, in wijken, in steden en in buitengebied. Zodat zoetwater langer in gebied blijft voor drogere periodes. Dus niet meer zoetwater afpompen. Dit water tevens gebruikt kan worden voor bluswater (voorzien van opstelplaatsen brandweer) • Erfwegen en hierin opgenomen kunstwerken en tunneltjes nooit meer dan 10cm water op komt te staan. Gebiedsontsluitings- & stromingswegen met daarin opgenomen kunstwerken, tunneltjes e.d. nooit meer dan 2 cm water op komt te staan. Zodat bereikbaarheid geborgd blijft van hulpdiensten 	<p>Deze aandachtspunten zijn terecht, maar gericht op de lokale situatie. Om die reden zijn ze niet meegenomen in de strategie, maar worden ze meegenomen in de uitwerking van het afwegingskader.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Vitale objecten en kwetsbare groepen beschermen tegen overstromingsrisico door hen te plaatsen buiten risicovol gebied en/of op dusdanige wijze dat vitale objecten geen risico lopen en kwetsbare groepen bij een overstroming gewoon door kunnen blijven functioneren. • Omdat Zeeland voor een groot gedeelte onder de zeespiegel ligt en voor een groot deel van de bewoners een overstromingsrisico geldt dient er een handelingsperspectief voor iedereen te zijn. <ul style="list-style-type: none"> ○ Creëren van shelters voor de inwoners van zeeland welke mogelijk niet alleen in onze regio maar ook 	<p>De aanvulling betreffende de shelterlocaties zijn toegevoegd in de KasZ.</p> <p>Voor recreatie staat dit benoemd onder bewustwording gasten. Ook is dit onderdeel van de actie kennisuitwisseling en aanjaagprojecten.</p>

<p>buiten onze regio moeten worden gezocht.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Een belangrijk onderdeel is hierbij dat deze shelters bereikbaar zijn via een zo veilig mogelijke logische route. Het wegennetwerk dient hiervoor aangewezen en geschikt te zijn. ○ Recreanten worden verzocht via een veilige route Zeeland te verlaten en naar huis te gaan. Het wegennetwerk dient hiervoor aangewezen en geschikt te zijn. 	
---	--

2.3 Gemeente Tholen

Reactie	Verwerking
<p>Voor wat betreft de uitvoeringsagenda constateren we dat er nog geen financiële consequenties in beeld zijn gebracht en er nog geen (visie op de) financiering is opgenomen. We vragen u om dit in de definitieve versie wel zo goed mogelijk op te nemen.</p> <p>De acties zullen de nodige capaciteit gaan vragen van partijen. Onduidelijk is op dit moment wat de strategie betekent voor de verschillende organisaties qua tijd en financiën. Daarbij is het ook van belang dat alle partijen tijd bijdragen aan gerichte regionale afstemming. In het uitvoeringsprogramma zouden we graag zien dat dit goed in beeld is gebracht, zodat we als partijen weten waar we aan toe zijn.</p> <p>In de uitvoeringsagenda starten diverse activiteiten op korte termijn en hebben ze bovendien een korte looptijd hebben (2021-2022). We vragen ons af of dit realistisch is. Verder is er soms wel een startjaar opgenomen, maar geen eindjaar.</p> <p>In alle thema's zien wij de volgende stappen terug: onderzoeken, ontwikkelen en uitvoeren. Stap 4 "evalueren" ontbreekt echter, terwijl deze stap nodig is om te verbeteren, te leren en om actief kennis te delen tussen alle partijen. In de KsaZ staat nu dat de strategie en de uitvoeringsagenda elke 6 jaar worden geëvalueerd, maar wij adviseren om binnen elk thema vaker evaluatie-momenten in te lassen.</p> <p>We beseffen overigens dat de acties in het concept-uitvoeringsprogramma nog niet altijd even concreet zijn uitgewerkt, maar wij verwachten dat dit bij de invulling van de definitieve KsaZ wel het geval zal zijn.</p>	<p>Deze aandachtspunten zijn meegenomen bij de verdere uitwerking van de uitvoeringsagenda.</p>
<p>Om de kans op overstroming te verkleinen wordt traditioneel vooral ingezet op dijkverzwaring en -verhoging. Inmiddels zijn ook andere alternatieven bekend die zich bijvoorbeeld richten op buitendijkse maatregelen, zoals het opspuiten van zandplaten. Een ander belangwekkend alternatief is wellicht het concept van de dubbele dijken, waarbij meer oog is voor landschappelijke inpassing en -</p>	<p>Wij zien dat als een onderschrijving van de uitgangspunten voor het thema overstromingen en vitale en kwetsbare infrastructuur.</p> <p>Uw aandachtspunt voor waterlopen en oevers wordt meegenomen bij de</p>

<p>ontwikkeling. Echter, de belangen en behoud van vitale beroepen en functies binnen het buitengebied zoals de landbouw wegen voor ons zeer zwaar mee bij eventuele toepassing hiervan.</p> <p>Het voordeel van dit soort alternatieven is dat er ook waardoor er ook andere waarden naast veiligheid worden toegevoegd.</p> <p>Bekend is verder dat waterlopen en natuurvriendelijke oevers de snelheid van overstromingen kunnen bevorderen. We weten dat de regionale keringen tijdens overstroming een belangrijke functie vervullen voor de veiligheid, maar wordt bij de inrichting van het watersysteem ook rekening gehouden met de effecten hiervan op de 'verspreiding van overstroming'?</p>	<p>uitwerking van de acties in de uitvoeringsagenda.</p>
<p>Bij dit thema (V&K) is de afspraak is opgenomen dat de klimaatopgave specifiek in beeld wordt gebracht. Hoe wordt geborgd dat dit daadwerkelijk gaat gebeuren. Verder wordt bij dit thema aandacht geschonken aan nieuwbouwprojecten., maar hoe wordt omgegaan met projecten', die al vergund zijn, maar die waarschijnlijk pas over enkele jaren gerealiseerd worden? Kan in de strategie daar iets over opgenomen worden?</p>	<p>Eerste deel wordt onderdeel van Uitvoeringsagenda.</p> <p>Bij vergunde projecten kunnen geen aanvullende eisen achteraf worden toegevoegd. Dat zal plaats moeten vinden op vrijwilligheid, dus zal het gesprek moeten worden aangegaan.</p>
<p>In de visie is duidelijk aandacht besteed aan de kwetsbare natuur in Zeeland. Een "natuur inclusieve" benadering in alle aandachtsvelden spreekt ons erg aan en dit mag gezien bijvoorbeeld de toestand van wilde bijen etc. prioriteit krijgen.</p> <p>Binnen dit thema is verder de afspraak opgenomen dat rondom bestaande en nieuwe natuur overgangszones gerealiseerd gaan worden volgens de uitgangspunten en afspraken uit het spoor Agenda Toekomst Landelijk Gebied. Wij hechten er belang aan dat dit gebeurt met respect voor de landbouwbelangen en waarbij ook gekeken wordt of bufferzones binnen natuurgebieden mogelijk zijn.</p> <p>Bij de afspraak om "natuurgebieden te verbinden" willen wij graag een praktische kanttekening plaatsen. Toepassing hiervan op landelijke schaal blijkt namelijk al moeilijk uitvoerbaar. Om dit door de vertalen naar Zeeuwse schaal - met de eilandenstructuur van Zeeland - zal het niet gemakkelijk zijn om daar effectief beleid op te voeren.</p> <p>Binnen de afzonderlijke Zeeuwse eilanden zijn de mogelijkheden wellicht wel groter en zien wij vooral ook mogelijkheden voor het verlenen van ecosysteemdiensten door agrariërs. Zie ook de volgende alinea.</p>	<p>Het Natuurnetwerk Zeeland betreft het realiseren van kwalitatieve "donkergroene" Natuur. Het creëren van bufferzones (overgangszones) leidt tot areal verlies van deze kwalitatieve donkergroene Natuur.</p> <p>Landbouwbelangen worden binnen overgangszones gerespecteerd waarbij vergroening van agrarische gronden eveneens dient bij te dragen aan een meerwaarde voor landbouw. Maatregelen kunnen alleen doorgang vinden op basis van vrijwilligheid van grondeigenaren. Dit wordt ter overweging meegenomen bij het verder uitwerken van de uitvoeringsagenda van de KasZ.</p>
<p>Binnen de afspraken met betrekking tot Ecosysteemdiensten en het opzetten van Kennisplatform voor bodemkwaliteit vragen wij aandacht voor nieuwe initiatieven zoals 'CO2-boeren'. Het doel van deze initiatieven is het vastleggen van CO2 in de bodem en door aankleding van het landschap met</p>	<p>U stelt terecht dat er verschillende kansen liggen op het raakvlak bebouwd gebied en het landelijk gebied. Om deze kansen te benutten zijn concrete acties nodig die u zelf</p>

<p>groen. Dit initiatief is goed voor het klimaat, goed tegen droogte en het draagt bij aan biodiversiteit.</p> <p>Verder zien we kansen op het raakvlak tussen bebouwd gebied en landelijk gebied. Zo kan overtollig water - zoals effluent en afgekoppeld hemelwater - dat vrijkomt uit het bebouwd gebied, vakantieparken en campings bijvoorbeeld hergebruikt worden ten behoeve van de landbouw.</p> <p>Beide hierboven genoemde onderwerpen passen prima in het uitvoeringsprogramma en/of Zeeuws Deltaprogramma Zoet Water.</p> <p>Wij hechten er verder belang aan dat de uitspoeling van overtollige nutriënten naar het oppervlaktewater zoveel mogelijk wordt voorkomen. Tegelijkertijd vinden we ook dat het waterbeheer van landbouwpercelen passend is bij de functie, zodat bij overvloedige neerslag bijvoorbeeld geen schade aan gewassen ontstaat.</p> <p>Het in beeld brengen van de wateropgave in het landelijke gebied door het waterschap (PWO) als tegenhanger van de SWO (Stedelijk Wateropgave) ontbreekt als (lopende) afspraak. Voor het eiland Sint-Philipsland zijn deze gegevens niet (meer) beschikbaar. Wij vragen u om deze afspraak concreet op te nemen in de KasZ.</p>	<p>aandraagt. Deze zijn aangevuld in de uitvoeringsagenda.</p>
<p>Wij vinden dat er bij de ontwikkeling van woonwijken meer oog moet zijn voor een klimaat robuuste inrichting. Vaak ontbreekt voldoende groen om voor verkoeling te zorgen en bovendien draagt dit groen bij aan de leefbaarheid van straten en woonwijken. In de praktijk moet dit samen met projectontwikkelaars opgepakt worden, waarbij gemeenten binnen het Zeeuws Afwegingskader Klimaatadaptatie kaders stellen aan bijvoorbeeld het minimale percentage groen in woonwijken en op bedrijventerreinen.</p> <p>Bij het aanleggen van waterpartijen in wijken vragen wij aandacht voor de veiligheid van kinderen, bijvoorbeeld door de aanleg van ondiepe oeverzones.</p> <p>Door zachtere winters en hetere zomers neemt de overlast als gevolg van ratten en muizen toe met mogelijk gezondheidsrisico's als gevolg. Wij stellen voor om hiervoor een actie op te nemen in de uitvoeringsagenda?</p>	<p>Eerste punt wordt meegenomen bij het ontwikkelen van het afwegingskader.</p> <p>Het tweede is zeker belangrijk, maar niet afhankelijk van het veranderende klimaat. De overheid is altijd al verantwoordelijk voor een veilige inrichting van de leefomgeving. Dit wordt (als het goed is) altijd al meegenomen bij de aanleg van waterpartijen die nu ook al verplicht zijn. Dit is daarom niet expliciet in de KasZ verwerkt</p> <p>Ongedierte is inderdaad een aandachtspunt en is toegevoegd in de tekst (stond wel al in dwarsdoorsnede)</p>
<p>De impulsregeling Klimaatadaptatie zal een goede impuls kunnen geven aan de versnelling van de realisatie van maatregelen en met de uitwerking zijn we gevorderd. Tegelijkertijd zijn er ook andere (Europese) subsidieregelingen die mogelijk benut kunnen worden, denk bijvoorbeeld aan InterReg en Live. De indieningsvereisten van deze subsidieregels zijn vaak uitgebreid, het minimum projectbedrag hoog en samenwerking met meerdere (diverse) partners en innovatie zijn een vereiste. Het</p>	<p>Zin toegevoegd dat waar mogelijk er advies wordt ingewonnen bij een subsidieadviseur. Ook is er in de uitvoeringsagenda een concrete actie toegevoegd dat een werkgroep aan de slag gaat met het verkennen van kansen voor subsidies.</p>

<p>binnenhalen van subsidies is daarom geen sinecure: het vraagt om specifieke kennis, vaardigheden en een goed netwerk. Het lijkt ons goed om in de KasZ op te nemen dat bijvoorbeeld het Zeeuws subsidie team gevraagd wordt om de subsidiemogelijkheden voor de uitvoering van de KasZ grondig uit te zoeken.</p>	
<p>De ontwikkeling van een afwegingskader Klimaatadaptatie is een van de afspraken uit de kasZ. De basis voor dit afwegingskader dient ook in de omgevingsvisie(s) voldoende verankerd te zijn, zodat de uitwerking hiervan binnen het omgevingsplan ook goed geborgd is. Wij adviseren om 'de borging van het afwegingskader in de omgevingsvisie en het omgevingsplan' als afspraak op te nemen in de KasZ.</p>	<p>Omdat de inhoud van het afwegingskader dynamisch is door nieuwe (wetenschappelijke) inzichten is het borgen in de omgevingsvisie nu niet expliciet genoemd. Wel is de afspraak gemaakt afspraak om KasZ te borgen in de omgevingsvisies, inclusief afwegingskader.</p>

2.4 Gemeente Terneuzen

Reactie	Verwerking
<p>De effecten van een veranderend klimaat worden ook in de gemeente Terneuzen steeds voelbaarder. Denk daarbij aan zoetwatertekort in de landbouw, de natuur en de druk op beschikbaar proceswater voor onze industrie. Niet alle provinciale uitgangspunten zijn één op één toepasbaar in de Gemeente Terneuzen. We vinden lokaal maatwerk binnen het klimaatbeleid en planvorming daarom belangrijk. Dit geeft ons de mogelijkheid om eigen ambities te formuleren, prioriteiten te stellen en aandacht te geven aan lokale opgaven.</p>	<p>Met de KasZ worden Zeeuwse ambities en afspraken gemaakt om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen. De Zeeuwse afspraken bieden zoals u noemt ruimte voor lokaal maatwerk en bijbehorende uitvoering.</p>
<p>Wij vinden dat buitendijkse ontwikkelingen niet uitgesloten mogen worden. Dit hindert voor Terneuzen uitbreiding/aanpassing van de industrie buitendijks (bijvoorbeeld zeesteigers DOW). In het document geeft u aan dat er voldoende afwijkmogelijkheden voor buitendijks bouwen in het beleid zitten. Zo moet het mogelijk zijn om een buitendijkse ontwikkeling toe te staan wanneer een initiatiefnemer aangeeft bekend te zijn met de risico's en dit in het ontwerp heeft meegenomen. In het belang voor industrie, recreatie, horeca buitendijks verwachten wij dat u meer duidelijkheid geeft zodat duidelijk wordt in welke mate de aanpassingen gewenst zijn.</p>	<p>Als de ontwikkelaar bekend is met de risico's en kan aantonen dat de constructie aangepast is op het overstromingsrisico is er een mogelijkheid tot realisatie. Dit valt onder de categorie dat als er andere belangen zijn er kan worden afgeweken mits bestuurlijk besluit wordt genomen waarbij risico en belang worden afgewogen. Zou in geval van zeesteigers bijv. zeker het geval zijn. Aanpassing doorgevoerd in de tekst.</p>
<p>U geeft terecht aan dat meekoppelkansen beter benut kunnen worden. Bijvoorbeeld wanneer er werkzaamheden aan een riolering uitgevoerd worden er ook gekeken wordt naar de mogelijkheden voor een natuurlijke waterberging om zo het systeem verder te optimaliseren. Dit hangt samen met andere opgaven in de wijk om zo natuurlijke momenten hiervoor te benutten. Via de SAZ+ wordt dit door logisch en integraal af te stemmen van werkzaamheden al deels toegepast.</p>	<p>In de uitvoeringsagenda voor Vitaal en Kwetsbaar wordt inderdaad ook al gekeken naar kansen van het AZON om mee te koppelen. Idee is om een pilot te starten om te kijken of naast fysieke uitvoering ook beleidsdoelen te kunnen koppelen</p>

<p>Verder zien wij dat de onderwerpen natuur en landbouw in het concept-document goed mee worden genomen en geborgd. Het sluit aan bij de ambities van de gemeente Terneuzen. Uit deze ambities is het project Robuust Watersysteem voortgekomen waar wij aan deelnemen. Het doel is om het watersysteem zo robuust mogelijk in te richten en de sectoren natuur, landbouw en industrie aan elkaar te verknopen.</p>	<p>Ter kennisgeving aangenomen. Wordt gezien als onderschrijving van de KasZ.</p>
--	---

2.5 Gemeente Noord-Beveland

Reactie	Verwerking
<p>Gevraagd wordt op welke manier de uitvoeringsagenda wordt vormgegeven.</p>	<p>De uitvoeringsagenda maakt integraal onderdeel uit van de KasZ en bijbehorende vaststellingsprocedure. De uitvoeringsagenda geeft inzicht in wat, wie, wanneer en met welke inzet de afspraken en acties in de KasZ worden uitgevoerd. De uitvoeringsagenda wordt als dynamisch document jaarlijks bijgewerkt.</p>

2.6 ZLTO

Reactie	Verwerking
<p>Bijlage plaatje landbouw bijlage 1 pag. 56 en 57. Klopt de titel wel ?</p>	<p>Dit plaatje geeft de situatie met zoetwatertoevoer aan. De plaatjes in hoofdstuk 6.5 geven de situatie zonder zoetwatertoevoer aan.</p>

<p>Ten aanzien van natuur wordt aangegeven de versterking van natuur buiten het Natuur Netwerk. Het realiseren van verbindingzones tussen gebieden, zoals nu hier verwoord, (zgn. sleutel hectares) zien wij als een extra grondclaim. Wij stemmen daar zondermeer niet mee in.</p> <p>Ook de genoemde bufferzones rond natuurgebieden zien wij, zoals nu voorgesteld, als een claim op landbouwgrond.</p>	<p>De aanleg en het beheer van (nieuwe) natuur is op basis van vrijwilligheid. Biodiversiteitsversterking binnen agrarisch gebied vindt voornamelijk plaats via pop/GLB, agrarisch Natuurbeheer of andere sporen die de functionele agrobiodiversiteit vergroten.</p> <p>De sleutelhectares zijn met name relevant voor het nemen van systeemmaatregelen. Deze liggen binnen de begrenzing van het Natuurnetwerk Zeeland. Hier geen sprake van een extra grondclaim. Daar waar het gaat om aanvullende gronden noodzakelijk voor herstel van stikstof overbelaste Natura2000-gebieden spreken we eveneens van sleutelhectares. Deze zijn primair gekoppeld aan het Programma Natuur als onderdeel van de structurele aanpak stikstof. Hier is echter nog geen zicht op qua hectares. Door het omzetten naar andere functies dan landbouw draagt dit bij aan lokaal verlagen van stikstofbronnen waardoor ook economische ontwikkelruimte ontstaat. Natuurherstel is hier dus vanuit stikstof 1:1 gekoppeld aan economische ruimte. In deze gevallen is het van belang om maatregelen in het kader van stikstof in een gebiedsgerichte aanpak zo veel als mogelijk samen te laten oplopen met klimaatadaptatie. Bovenstaande is gekoppeld aan ambitiedocument "Samenwerken aan het Zeeuwse platteland" en komt ook terug op in het Uitvoeringsprogramma Landelijke Gebied.</p>
<p>Versterking van zeeweringen in combinatie met waterkerende landschappen zien wij enkel in zeewaartse richting gerealiseerd.</p>	<p>In het geval van dijkversterking wordt naar een brede zone rond de dijk gekeken. Per concrete situatie wordt op basis van een gebiedsgericht maatwerk een oplossing gevonden worden. De tekst is hierop niet aangepast.</p>

Als basis van vertrek hebben we samen uitgangspunten vastgelegd in het zgn. Ambitie document Landelijkgebied. Hierbij lopen wederzijdse meerwaarde en belangen parallel aan maatwerk, vrijwilligheid en verdienmodellen. Deze leidraad wensen wij te hanteren in discussies ook als het gaat om Klimaatadaptatie.	U stelt terecht dat in het kader van het ambitiedocument afspraken zijn gemaakt die als leidraad dienen. In de KasZ wordt aanvullend hierop een strategie bepaald voor de manier waarop Zeeland met de gevolgen klimaatverandering om gaat.
Daar staat dat temperatuurstijging het voor huidige teelten minder aantrekkelijk maakt. Dat is onjuist. Planten groeien hier prima met een gemiddeld wat hogere temperatuur. Neem bieten, deze staan tegenwoordig tot het einde van het jaar in het land en groeien ook nog. Het probleem zit hem voornamelijk in de extremen niet in de gemiddelde temperatuur. Verder in de tweede alinea staat dat zaken niet integraal efficiënt worden opgepakt. Dat gebeurt wel via DAW, zie ook het GAW rapport. Dat komt ook weer terug in de RBO de Schelde.	U stelt terecht dat een aantal huidige teelten niet minder aantrekkelijk worden door temperatuurstijging. De tekst in paragraaf 4.5 wordt genuanceerd.
De onzekerheid van de verdringingsreeks is hier niet het grootste risico. VKZM is redelijk zeker ten aanzien van aanvoer van voldoende zoet water. Alleen in het najaar kan dit eventueel problemen geven. Het probleem voor het VKZM zit voornamelijk in de lekkende sluisen zoals de krammer en de Bathse spuisluis, slecht of te laat onderhoud zorgt voor extra kweldruk. Ook Blauwalgen vanaf augustus kan een probleem zijn.	U stelt terecht dat het risico van de verdringingsreeks en het VKZM voornamelijk in het najaar eventuele problemen kan geven. Deze afweging dient bij een eventueel besluit, expliciet te worden gemaakt.
Gemist wordt het waar mogelijk uitbreiden van externe aanvoer van zoet water.	U stelt terecht dat op basis van het Deltaplan een mogelijke uitbreiding van externe aanvoer bestaat. Dit is opgenomen in de tekst.
Als landbouw hebben we niet alles zelf in de hand. Klimaatverandering is een maatschappelijk vraagstuk, dat geldt ook voor de veredeling.	U stelt terecht dat er sprake is van een maatschappelijk vraagstuk. Met de KasZ wordt (mede) ingezet op de ondersteuning van de sector in de uitdagingen en transities.
Eco-regelingen vanuit GLB. Hierbij kan worden opgemerkt dat er dan voldoende ingezet moet worden op expertise en budget voor lange termijn.	Met de KasZ wordt (mede) ingezet op de ondersteuning van de sector in de uitdagingen en transities. Dit zal een plek krijgen in de uitvoeringsagenda.

2.7 Gemeente Hulst

Reactie	Verwerking
Duidelijker aangeven welke partij verantwoordelijk is.	In de KasZ is bij de afspraken de term 'we' gebruikt. Dat betreft de Zeeuwse overheden gezamenlijk. De verdere specificering van wie welke taak op gaat pakken, komt terug in uitvoeringsagenda. Daar wordt bij acties een trekker wordt benoemd

	en partijen die ook betrokken zijn.
Er is uitleg nodig over de plek van de regionale strategie in verhouding tot de lokale strategie.	In hoofdstuk 2.1 wordt toegelicht op welke manier de regionale strategie zich tot de lokale strategie verhoudt.
Wat gaat dit financieel en personeel betekenen?	Hiervoor is hoofdstuk 6.1 verder uitgewerkt.
Onduidelijkheid over vergroenen. Geldt dat over het hele gebied of specifieke zoals bebouwd gebied	Als het gaat om Natuurinclusieve samenleving. Ook voor bebouwd gebied.
Vraag naar wat er specifiek in Hulst moet gebeuren. Dus goed duiden van doorvertaling regionale strategie in lokale strategie en lokale uitvoering	Dit is niet verwerkt. Het is aan de gemeente zelf om te bepalen op welke manier de lokale strategie wordt ingevuld. De regionale strategie kan hiervoor een leidraad zijn.
Feiten en cijfers worden gemist.	Op het gebied van kosten en verwachte schades is dat zoveel mogelijk opgenomen in H6. In de uitvoeringsagenda worden uren en kosten verder gespecificeerd voor het uitvoeren van de gezamenlijk acties. De implementatie in de individuele organisaties zal verschillen. Hier komt meer duidelijkheid in bij de verdere implementatie in de eigen organisatie.
Onduidelijkheid over strandsuppleties. Checken of in de tekst goed verwoord staat dat dit betrekking heeft op de waterveiligheidsuppleties i.r.t. suppleren voor recreatie.	Bij aanvullende strandsuppleties staat veiligheid altijd voorop. Recreatieve suppletie is aanvullend op suppletie die nodig is voor recreatieve doeleinden. Aan de actie toegevoegd dat het aanvullend is op het belang voor waterveiligheid.
Onduidelijkheid over overstromingskaartje.	Deze afbeelding wordt aangepast voor de definitieve strategie.
Meer aandacht voor grensoverschrijdende zaken, zoals waterveiligheid en wateroverlast door overtollig water vanuit België.	Toegevoegd in 6.4 gebiedsgerichte aanpak.
Is in verband met de waterveiligheid ontpolderen ook in beeld? Ontpoldering is niet genoemd en ook in het rapport niet opgenomen. Als het traditioneel verhogen van dijken niet meer mogelijk is zouden dubbeldijken een optie kunnen zijn. Zowel bij waterschap als gemeenten is er de voorkeur om maatregelen buitendijks uit te voeren.	Wisselpolders en ontpolderen staat niet bij naam genoemd in de strategie. Maar valt onder 'brede waterkerende kustlandschappen'. Aan de hand van deze feedback is een tekstaanpassing gedaan.
Wordt er ook gekeken naar de concepten als wisselpolders? Als optie wordt het bekeken maar voorkeur van gemeente en waterschap ligt bij buitendijkse oplossingen.	Wisselpolders en ontpolderen staat niet bij naam genoemd in de strategie. Maar valt onder 'brede waterkerende kustlandschappen'.

	Kleine aanpassing in tekst gedaan.
De strategie is heel divers met veel open eindjes. Waar houden we zelf de regie?	Hoe de KasZ wordt doorvertaald naar de lokale situatie is een keuze van de betreffende gemeente.
Beperk je tot de hoofdzaken.	Met de KasZ projecteren we de effecten op de hoofdsectoren en wat gedaan moet worden om die zoveel mogelijk te beperken. Een tweede stap is dat in de uitvoering wel gezocht moet worden naar meekoppelkansen, maar dat is bedoeld om de uitvoering van de KasZ haalbaar en betaalbaar te houden.
Voor het zoeken naar binnendijkse oplossingen voor de waterveiligheid is geen draagvlak.	<p>Door een slimme ruimtelijke inrichting kunnen de gevolgen van een overstroming flink worden beperkt. Vaak gaat het om een slim gebruik van bestaande objecten, zoals een optimaal ingericht netwerk van regionale keringen. Daarnaast kunnen er bij nieuwe ontwikkelingen kleine klimaatadaptieve aanpassingen gedaan worden, waardoor waterveiligheid toeneemt. Bijvoorbeeld het afsluitbaar maken van een duiker onder een weg of door een kruispunt een halve meter op te hogen. Ook kan er gedacht worden aan het plaatsen van noodaggregaten op de bovenste verdieping (ipv kelder).</p> <p>In het geval van dijkversterking wordt naar een brede zone rond de dijk gekeken. Per concrete situatie wordt op basis van een gebiedsgericht maatwerk een oplossing gevonden worden. De tekst is hierop niet aangepast.</p>
Brandveiligheid bij langdurig droge periodes kan in gevaar komen. beschikbaarheid bluswater uit oppervlaktewater.	<p>In 4.6 is hier een zinsnede over opgenomen. Dit komt ook terug in het afwegingskader.</p> <p>In het hoofdstuk recreatie worden geen concrete maatregelen genoemd. In dit hoofdstuk wordt dit daarom niet meegenomen.</p>

2.8 PCGR

Reactie	Verwerking
Er zijn is gevraagd naar de financiële consequenties.	Er is een eerste slag gemaakt in de Uitvoeringsagenda om meer concreet te kijken wat de acties kosten. Verder is het juist de bedoeling dat door nu al in te zetten op Klimaatadaptatie werk met werk kan worden gemaakt. Tot slot komen er middelen mee met de Impulsregeling en wordt nadrukkelijk gekeken om bestaande geldstromen te benutten, bijv. bij aanleg van Natuur, subsidie regelingen bedrijventerreinen, Interreg e.d.
Hoe gaat het met de zorgcomponent? Hoe gaan we het onderhouden?	Bij H5 is meer aandacht gegeven aan de sociale gevolgen van klimaatverandering.
Goed om tijdig budget en beleid te plannen.	Hiervoor is hoofdstuk 6.3 completer gemaakt.
Op welk scenario richten we ons? Hitte is ook een belangrijk punt.	We baseren ons in de KasZ op de klimaatscenario's van het KMNI. Wanneer nieuwe scenario's tot nieuwe inzichten leiden, worden deze vertaald in (een update van) de KasZ.

2.9 Gemeente Sluis

Reactie	Verwerking
Beleid van de Veiligheidsregio Zeeland in het kader van klimaatadaptatie opnemen in dit document of er naar verwijzen	De veiligheidsregio draagt bij aan het opstellen en uitvoeren van de KasZ. In 4.6 wordt ingegaan op brandveiligheid
Aandacht voor grensoverschrijdende samenwerking met België op het gebied van klimaatadaptatie	Terecht aandachtspunt. De tekst in paragraaf 2.1 is hierop aangepast.
Voor alle bestaande vitale en kwetsbare infrastructuur gaan we een klimaatstresstest uitvoeren. Wij stellen voor om voor Bebouwd Gebied aan te haken bij de lokale stresstesten.	Naar aanleiding van het uitwerken van de Uitvoeringsagenda is er op dit vlak een wijziging. Het Rijk is met de eigenaren en beheerders verantwoordelijk voor de Vitaal en Kwetsbare infrastructuur. Wel willen we als regio (provincie, gemeente, Veiligheidsregio) inventariseren welke onderdelen van de netwerken extra aandacht behoeven. Dit zal deels liggen in bebouwd gebied dus een terechte opmerking om dan ook een koppeling te maken met de lokale stresstesten. Het gaat dan om

	afstemming omdat het praktischer kan zijn om bepaalde netwerken in heel de regio te bekijken ipv per gemeente.
Verantwoording voor stresstesten V&K functies uitwerken en opnemen in definitieve versie.	Naar aanleiding van het opstellen van de Uitvoeringsagenda heeft een verdiepingsslag plaatsgevonden. In de Uitvoeringsagenda is nu opgenomen over welk deel van de V+K functies de regio gaat.
Aandacht voor betere samenwerking tussen natuurorganisaties en landbouw. Natte natuur als bron voor zoet water voor de landbouw.	Wordt meegenomen als overweging in de uitvoeringsagenda.
Bij het ...”ontwikkelen alternatieven” is ontpolderen geen optie vanwege toenemende kwel en verzilting	Deze oplossing kan in het Westerscheldegebied wel effectief zijn, met oog op de Vogelrichtlijn. In de KasZ is opgenomen dat er wordt gekeken naar mogelijkheden en kansen. Ontpolderen wordt niet als doel meegenomen.
Buitendijks niet alleen de natuur behouden maar verder uitbouwen ter bescherming van het achterland.	Terecht punt. 4.1 is hiervoor aangepast.
Kennisplatform Bodem instellen, voorstel opnemen in definitieve versie.	Dit voorstel krijgt een plek in de definitieve strategie. Hierbij wordt aangevuld dat het waardevol en efficiënt is om ook gebruik te maken van de al bestaande initiatieven en kennisplatforms.
Toets watersysteem in het buitengebied nu onderbelicht, behoort ook tot de aandachtsvelden.	U stelt terecht dat dit punt onderbelicht is. Het waterschap Scheldestromen werkt op dit moment samen met onze partners aan de PWO. Dit is toegevoegd aan de tekst in paragraaf 4.5 (landbouw).
Onderzoeksprogramma naar gevolgen voor hitte en droogte enkel in risico gebieden (bebouwd gebied).	Niet aangepast inde KasZ. Is onderdeel van de uitvoeringsagenda. Deze opmerking is meegenomen bij de uitwerking van de acties in de uitvoeringsagenda. Er wordt gezamenlijk een onderzoeksprogramma opgesteld om op een zo efficiënt mogelijke manier de opgave op gebied van hitte en droogte in beeld te krijgen.
Klimaatadaptieve maatregelen alleen in risicovolle gebieden nemen of waar knelpunten te verwachten zijn.	Niet verwerkt. Dit zit namelijk in de voorgestelde systematiek. Door risico's in beeld te brengen, kunnen gerichte maatregelen uitgevoerd worden om het gebied klimaatbestendig te maken. Hoe de risico's het beste in beeld kunnen

	worden gebracht en wat effectieve maatregelen zijn, wordt gezamenlijk in opgetrokken. De daadwerkelijke uitvoering van deze maatregelen is aan de betreffende organisatie.
Aanpak bebouwd gebied volgens de Strategie die we in Zeeuws Vlaanderen gaan opzetten.	Zeeuws Vlaanderen zet goede stappen in het aanpakken van het veranderende klimaat. Deze kennis en ervaring wordt benut bij het verder ontwikkelen van o.a. het afwegingskader en toetsinstrument.
Het is wenselijk om de Watertoets uit te breiden naar een zogenaamde Klimaattoets.	Wordt meegenomen in de uitvoeringsagenda en betreft het opstellen van het afwegingskader. Dit is een goede suggestie en wordt zeker meegenomen. Het betreft echter alleen nieuwe ontwikkelingen. Vanuit de strategie willen we ook een toetsing ontwikkelen voor bestaand bebouwd gebied en regulier onderhoud.
Informereren toeristen door overheid en ondernemers over weersinvloeden enz. Een belangrijke rol voor communicatie is hierin weggelegd. Afhankelijk van de maatregelen en de mate van 'crisis', willen we de rol van de recreatieve ondernemer benadrukken. Die is in veel gevallen verantwoordelijk voor en initiator van gepaste klimaat adaptieve maatregelen en het aansporen van toeristen om die na te leven. Is er sprake van een crisis die de veiligheid recreatie overstijgend in gevaar brengt, dan spelen de VRZ en gemeenten een belangrijke rol.	Zin over belang verdelen verantwoordelijkheden in hoofdstuk 5 communicatie toegevoegd.
Het toezien op maatregelen in recreatieve sector opnemen in de definitieve strategie.	Het klimaatadaptief organiseren van evenementen wordt verankerd in aanpassing vergunningseisen. Een aanjaagprogramma staat benoemd als actie. Toepassing afwegingskader op recreatie toegevoegd aan tekst 4.7.3.

2.10 Provincie Zeeland

Reactie	Verwerking
Wees waar mogelijk terughoudend met nieuwe regels.	Terechte opmerking en wordt meegenomen bij de uitwerking van o.a. afwegingskader en klimaattoets. Geen enkele partij zit te wachten op een extra set aan regels. Maar er is breed besef van urgentie dat rekening houden met het veranderende klimaat noodzakelijk is. Het is ook de vraag in hoeverre

	<p>het ook noodzakelijk is om dit af te dwingen middels regels. Bij de verdere uitwerking moet die balans goed worden gevonden.</p>
<p>Voeg het onderdeel monitoring toe in de verschillende stappen die worden doorlopen in de KasZ.</p>	<p>Hoofdstuk monitoring toegevoegd.</p>
<p>Zoek de verbinding met buurregio's/landen.</p>	<p>Terecht aandachtspunt. De tekst in paragraaf 2.1 is hierop aangepast.</p>
<p>Het afwegingskader na vaststelling van de strategie in een aanpassing van de omgevingsvisie aan Provinciale Staten voor te leggen.</p>	<p>In 6.5 is de tekst toegevoegd: 'Deze planperiode wordt gebruikt voor het aanvullen van de gereedschapskist en het ontwikkelen van een gezamenlijk afwegingskader klimaatadaptatie. Bij dergelijke instrumenten is het ook van belang dat deze worden toegepast. De mate van afdwingbaarheid speelt daarbij een belangrijke rol. Bij de ontwikkeling wordt dit aspect nadrukkelijk meegenomen en wordt indien nodig ter vaststelling voorgelegd aan het daartoe bevoegde gezag.'</p>
<p>Werk in de komende maanden aan een verdere concretisering van de uitvoeringsagenda, zodat de doelstellingen uit de visie in de uitvoering geborgd worden, met concrete acties/uitvoering en rol PS. En voeg een financiële paragraaf toe aan de uitvoeringsagenda.</p>	<p>Is opgenomen in de uitvoeringsagenda.</p>
<p>Meer aandacht voor de samenhang met andere maatschappelijke opgaven, onder in relatie met uitvoering van de Energie Transitie, genoemde voorbeelden zijn de opvang van koolstof en de inzet op bewustwording op het terugdringen van broeikas effecten.</p>	<p>Staat genoemd op pagina 59.</p>
<p>Meer aandacht op het veiligheidsaspect, bij waterberging.</p>	<p>Dit is zeker belangrijk, maar niet afhankelijk van het veranderende klimaat. De overheid is altijd al verantwoordelijk voor een veilige inrichting van de leefomgeving. Dit is voornamelijk een taak van de gemeenten. Dit wordt (als het goed is) altijd al meegenomen bij de aanleg van waterpartijen die nu ook al verplicht zijn. Dit is daarom niet expliciet in de KasZ verwerkt.</p>
<p>Een meer integrale benadering van de verschillende economische sectoren.</p>	<p>Integrale aanpak staat genoemd op pagina 59.</p>
<p>Betrek de MKBA-tool bij de verdere uitvoering in het uitvoeringsprogramma.</p>	<p>In hoofdstuk 6 is het aspect financiën verder uitgewerkt.</p>
<p>In aanvulling op de aandacht voor het stuk voor overstroming en droogte graag ook meer aandacht voor de bodemdaling.</p>	<p>Voor bebouwd gebied geldt dat dit al is opgenomen in de beschrijving m.b.t. zetting. De tekst is daarom bij</p>

	dit onderdeel niet aangepast.
Meer aandacht in de strategie voor zaken die overstromingen bevorderen, zoals de infrastructuur.	Goede suggestie! Hier wordt vermoedelijk nog niet genoeg rekening mee gehouden. Interessant om dit aspect bij aanleg / of groot onderhoud mee te nemen. Aanpassing in tekst gedaan, door 'bestaande voorzieningen' te vervangen door bestaande 'bebouwing en infrastructuur' (daaronder valt dus ook natte infrastructuur).
Een wens is om in de strategie aandacht te hebben voor de gezondheidsrisico's met betrekking tot dierenplagen	Klimaatverandering gaat gelijk op met gezondheidsrisico's. Niet iedereen kan even goed tegen warmte en als het langdurig regent zijn er risico's voor de waterkwaliteit. Een toename in plaagdieren zoals bijvoorbeeld ratten en niet inheemse muggen is ook een gevaar en binnen de KasZ zijn we ons hiervan bewust. De gevolgen van klimaatverandering voor de gezondheid en het risico op een toename van plaagdieren staat genoemd op bladzijde 41. Het nemen van klimaatadaptieve maatregelen zal de problemen rondom ons bekende plaagdieren beperken. Niet inheemse plaagdieren zullen een nieuwe aanpak vragen die afhankelijk zijn van de soort en het risico. Hiervoor is ook landelijk afstemming nodig en beperken we ons niet tot Zeeland. Om die reden is deze specifieke vorm van plaagdieren niet meegenomen in de Zeeuwse klimaatadaptatiestrategie
De verschillende punten uit de Klimaatadaptatie strategie te evalueren.	Hoofdstuk monitoring toegevoegd.

2.11 Gemeente Schouwen-Duiveland

Reactie	Verwerking
Met het Europese project Stars to Sea hebben we een uitgebreide klimaatdialoog gevoerd in de kern Bruinisse. In het Living Lab Schouwen-Duiveland zoeken wij hard naar oplossingen voor het periodieke zoetwater tekort op ons eiland. Het verkennen van de mogelijkheden voor de	Paragraaf 4.5 van de KasZ schenkt aandacht aan de manieren waarop de zoetwatersituatie in Zeeland kan worden bestendigd. Een concrete uitwerking hiervan vindt plaats in

externe aanvoer van zoetwater maakt hier nadrukkelijk onderdeel vanuit. Initiatieven in dit kader (onderzoek en realisatie) vragen om een plaats in de KasZ. Hiervoor vragen wij aandacht.	het Deltaplan Zoetwater.
--	--------------------------

2.12 Gemeente Veere

Reactie	Verwerking
Beschikbaarheid zoet water voor sportvelden komt nog niet voldoende terug in de strategie.	Is verwerkt in de tekst.
Aandacht voor archeologie en de mogelijk stijgende kosten	Terechte opmerking dat er weinig aandacht is voor archeologie en erfgoed. Aandacht voor erfgoed en archeologie is toegevoegd in de KasZ.
Verzoek om een 2 jaarlijkse evaluatie.	Staat opgenomen in uitvoeringsagenda.
Hoe gaan we borgen dat elk project/initiatief voorziet wordt van een klimaattoets/klimaatparagraaf.	Is toegevoegd.
Oproep om meer aandacht voor dubbele dijken of andere innovatieve manieren	Wij zien dat als een onderschrijving van de uitgangspunten voor het thema overstromingen.
In de samenvatting staat een stuk over landbouw en zuinig waterverbruik in de landbouwsector. Dit is een wollig iets, graag concreter maken	De samenvatting geeft een beknopte weergave van de inhoud. Voor de concrete inhoud wordt verwezen naar het hoofdstuk 4.5
Vraag: Waar liggen de grote opgaves voor de Zeeuwse gemeentes?	Niet verwerkt. Antwoord: het bestaand stedelijk gebied integraal klimaatbestendig maken.
Bewustwording creëren door experimenteren. Dit mag best eens fout gaan, maar we moeten aan de slag!	Dit wordt uitgewerkt in de communicatiestrategie.
Er wordt nu aangegeven dat er geen meerkosten zijn om gehoor te geven aan dit beleid. Verzoek om in juli, tijdens vaststelling definitieve KasZ een overzicht aan te leveren met benodigde budgetten.	Dit wordt meegestuurd met de uitvoeringsagenda.

2.13 Gemeente Goes

Reactie	Verwerking
In de provincie Zeeland dient er 410 hectare bos aangelegd te worden voor 2030. We zien dit nergens terugkomen in de conceptvisie, wordt dit gegeven nog verder uitgewerkt? En wordt er een koppeling gemaakt tussen de bosvisie van de provincie en KASZ? https://www.omroepzeeland.nl/nieuws/126254/Zeshonderdvoetbalvelden-bos-erbij-maar-waar-en-wie-gaat-dat-betalen	Dit betreft een inspanningsopgave voor ook CO2 fixatie binnen het Natuurnetwerk Zeeland. Daarbij zal worden aangesloten op inrichting na verwerving van gronden die binnen het begrensde NNZ zijn aangeduid als "nieuwe natuur". Kosten zijn gedekt vanuit de zogenaamde rijks gelden voor NNZ op basis afspraken uit het Natuurpact (2013).

	<p>Koppeling van Zeeuwse bosvisie kan gemaakt worden bij 1: Par. 4.5. Landbouw en 4.6. Bebouwd gebied en 4.7 recreatie.</p> <p>4.4. Natuur: Draagt bij aan meer beschaduwing (temperatuurbuffer) voor bijvoorbeeld specifieke soorten. Bij de rest gaat het om meer beschaduwing.</p> <p>Concrete uitvoering hiervan zal terugkomen in de uitvoeringsagenda.</p>
<p>"Ondanks dat we maatregelen nemen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen..." (pagina 5). Zie ik bij het hoofdstuk bebouwd gebied niets staan bij de afspraken over CO-2 opslag in bouwmaterialen en de milieuprestaties https://www.trouw.nl/duurzaamheid-natuur/bonje-in-de-bouw-tussen-hout-beton-en-staal-achterhaalde-normen-zitten-verduurzaming-in-de-weg~bbe9ea26/ https://vorm.nl/storage/downloads/40.pdf</p>	<p>Niet overgenomen in de KasZ. De opslag van co2 is onderdeel van de RES en niet van de KasZ. Om die reden wordt daar verder niet op ingegaan.</p>
<p>Wordt er in de KASZ, rekening gehouden met akkerbouw als producent voor de bouw (bijvoorbeeld vlas en riet) en zo ja, op welke manier wordt dit gestimuleerd?</p>	<p>Dit valt meer onder circulaire economie in plaats van klimaatadaptatie. Het feit waar de teelt voor bedoeld is, is niet relevant voor het inspelen op het veranderende klimaat</p>

2.14 Rijkswaterstaat

Reactie	Verwerking
<p>De KasZ lijkt zich te richten op het doorvoeren van aanpassingen tot 2050 om dan gesteld te staan voor de periode daarna: "De plannen moeten ervoor zorgen dat Zeeland in 2050 opgewassen is tegen extremer weer, een warmerklimaat en een stijgende zeespiegel. Er wordt onder meer rekening gehouden met een grotere kans op overstromingen".</p> <p>RWS heeft de scheiding tussen de stresstesten in het kader van het onderzoek naar de Klimaatbestendigheid van de Netwerken gericht op de periode tot 2050 en houdt in dit onderzoek nog geen rekening met een groter overstromingsrisico, maar wel met extremer klimaat en de effecten van een geringe zeespiegelstijging op het huidige waterbeheer. Daarbij is waterveiligheid geborgd door bestaande wettelijke kaders. Voor de periode vanaf 2050 geldt een ander afsprakenkader in samenspraak met de Klimaatadaptatiestrategie van het Deltaprogramma. We zullen als overheden samen alert moeten blijven op de</p>	<p>Begrijpelijk. Hiervoor is geen aanpassing gemaakt in de KasZ.</p>

<p>aansluiting tussen de twee denkbeeldige sporen (tot 2050 en na 2050).</p>	
<p>De KasZ zet in op het breed toepassen van het principe van meerlaagse veiligheid voor het beheersbaar houden van het overstromingsrisico: "Zo moet er ook worden gekeken wat er gebeurt als het toch tot een overstroming komt. In sommige gebieden staat het water dan al snel metershoog. Daarom is het verstandig dat daar niet te veel mensen zijn en dat cruciale functies - zoals de energievoorziening, telecommunicatie, gezondheidszorg en belangrijke wegen - elders zijn ondergebracht."</p> <p>RWS ziet vanuit de waterveiligheidsbenadering een relatie met laag 2 (inrichting), gericht op het verkleinen van gevolgschade van een overstroming zoals de cruciale bedrijfszekerheid van vitale functies die raken aan RWSinfrastructuur. Denk aan bedieningsinstallaties (op afstand, dus ook datalijnen) van bruggen en sluizen op het hoofdvaarwegennet (HVWN), van spuisluizen, gemalen en stormvloedkering als onderdeel van het hoofdwatersysteem (HWS) en overstromingsbestendigheid van het hoofdwegennet (HWN), waarbij tunnels niet onderbelicht mogen blijven (zie ook volgende punt). RWS houdt als beheerder van de infrastructuur bij de aanleg zoveel mogelijk rekening met dit aspect en denkt graag met u mee binnen de kaders van de wettelijke overstromingsrisicobeoordeling.</p>	<p>Is bevestiging van de KasZ en wordt gezien als aanbod om op dit onderdeel gezamenlijk op te trekken. Er is geen verwerking nodig.</p>
<p>De KasZ zet in op voldoende routes voor evacuatie: "Er komt ook een onderzoek naar het wegstelsel in Zeeland, om ervoor te zorgen dat er bij een overstroming voldoende routes beschikbaar blijven voor evacuatie, hulpverlening en wederopbouw. Verder wordt gekeken welke gebouwen kunnen dienen als vlucht- en opvanglocaties."</p> <p>RWS ziet vanuit de waterveiligheidsbenadering een relatie met laag 3 (evacuatie en crisisbeheersing) en kan als wegbeheerder ondersteuning bieden in de planvorming en – indien onverhoopt noodzakelijk- in de uitvoering. RWS heeft onlangs door de bureaus Sweco en Arcadis een evacuatiemodel laten opstellen wat openbaar is te raadplegen. Dit kan dienen als hulpmiddel bij het opstellen van evacuatieplannen en tijdens de uitvoering van evacuaties.</p> <p>In dit model kan de gebruiker op eenvoudige wijze evacuatiescenario's invoeren en simuleren, om meer inzicht te krijgen in de effectiviteit van de evacuatiemaatregelen en de effecten op de verkeersdoorstroming.</p>	<p>Dit is een aandachtspunt voor de verdere uitvoering van de KasZ. Inhoudelijk vergt dit geen aanpassing aan de tekst.</p>
<p>De KasZ ziet ook kansen voor toerisme dankzij het "Mediterraans klimaat": "Daarnaast wordt gekeken hoe de gevolgen van de klimaatverandering voor landbouw en natuur kunnen worden opgevangen. De recreatie heeft er eveneens mee te maken. Het toerisme zal profiteren van het</p>	<p>Dit is een aandachtspunt voor de verdere uitvoering van de KasZ. Inhoudelijk vergt dit geen aanpassing aan de tekst.</p>

<p>'mediterrane klimaat', maar de sector moet zich ook ingrijpend aanpassen. Verder zijn er meer zandsuppleties nodig om voldoende strand te houden."</p> <p>Voor RWS betekent dit: aandacht voor zoetwatervoorziening, maar ook voor waterkwaliteit, natuur en andere gebruiksdoelen zoals recreatie en (schelpdier-)visserij.</p>	
<p>Het valt RWS op dat de KasZ relatief weinig aandacht besteedt aan wegen en vaarwegen. Provincie Zeeland beheert twee tunnels (Westerschelde- en Sluiskiltunnel) waar de klimaateffecten niet van zijn benoemd. Ook over de scheepvaartsluizen in provinciaal beheer lijken geen passages voor te komen.</p>	<p>Naar aanleiding van het opstellen van de Uitvoeringsagenda is er meer inzicht in de V&K functies en bevoegdheden. Enerzijds zijn deze tunnels onderdeel van de hoofdinfrastructuur dus aan het Rijk, anderzijds hangt het van de definitie af en is het provinciaal beheer. Dit lijkt een goed voorbeeld om nader uit te zoeken naar aanleiding van een klimaatstresstest op regionaal niveau wat er moet gebeuren en door wie.</p>
<p>Verder wil RWS het ontbreken van de kerncentrale als aandachtspunt meegeven bij de klimaateffecten overstromingsrisico en hitte (koeling).</p>	<p>De kerncentrale is één van de 13 Vitaal en Kwetsbare functies die valt onder verantwoordelijkheid van het Rijk. Voor overstroming is deze in elk geval goed beveiligd.</p>
<p>Ook vraagt RWS zich in het kader van de problematiek rondom hitte af of de provincie voldoende bluscapaciteit heeft om bijvoorbeeld natuurbranden te kunnen blussen.</p>	<p>Het belang van voldoende bluscapaciteit staat benoemd in de KasZ en zal meegenomen worden in de uitvoeringsagenda.</p>

2.15 Gemeente Vlissingen

Reactie	Verwerking
<p>Er is te weinig aandacht voor de financiële kant van de uitvoering van de KasZ. Men vindt dat de financiële effecten van de uitvoering van de KasZ veel te mager is uitgewerkt. Hier wil men een schatting van krijgen in het uiteindelijke stuk. Wellicht door voorbeelden te noemen. Dit kost het voor deze sector om dit te doen. Of per huishouden.</p>	<p>Deel toegevoegd. Kosten per huishouden en/of sector zijn niet toegevoegd. Kosten per uitvoeringsproject meegenomen (waar mogelijk) in uitvoeringsagenda.</p>
<p>Men wil weten of de resultaten van de klimaatstresstest die in Vlissingen is uitgevoerd ook meegenomen is in de KasZ. Ik heb niet helemaal scherp of dit meegenomen is in de eerste hoofdstukken. Misschien is het een idee om in de laatste versie een soort bronnen/bibliografie als bijlage op te nemen. Met bronnen, onderzoeken en stukken waarop de KasZ gebaseerd is?</p>	<p>Niet opgenomen in strategie. Antwoord is: In het voortraject zijn alle stresstesten doorgenomen en is de dialoog gevoerd. Op basis daarvan is de notitie 'Zeeuwse risico's in beeld' opgesteld. Daarin is aangegeven wat opgenomen gaat worden in de KasZ. Dit is in de eerste helft van 2020 in een consultatieronde aan iedereen</p>

	voorgelegd.
Men vraagt zich af wat er al gebeurt in Vlissingen op gebied van klimaatadaptatie en of dit inzichtelijk gemaakt kan worden. Ik heb naar de KaSZ gewezen en de beschrijving van de huidige en toekomstige situatie en gevraagd of dit voldoende is voor de raadsleden.	Niet verwerkt. Is aan de gemeente om dit zelf inzichtelijk te maken.

2.16 Evides

Reactie	Verwerking
<p>Realiseren van voldoende oppervlaktewater van goede kwaliteit</p> <p>In onze ogen verdient de beschikbaarheid van zoetwater als integraal thema een prominente plek in dit strategisch document. Het is goed om te zien dat de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het waarborgen van de waterkwaliteit in het document een duidelijke positie heeft gekregen. Vanuit onze visie op klimaatadaptatie geloven wij dat water een integrale en verbindende rol speelt binnen het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. In het document Zeeuwse risico's in beeld wordt de beschikbaarheid van zoetwater regelmatig benoemd, terwijl dit onderwerp beperkt terugkomt in de zes thema's van de klimaatadaptatiestrategie, doordat enkel wordt verwezen naar het Zeeuws Deltaplan Zoetwater. Door het belang van de beschikbaarheid van zoetwater in het documenten steviger te benadrukken, wordt tevens aangesloten bij de ambitie voor een klimaatbestendig en waterrobuust Zeeland in 2050</p>	Is verwerkt in 4.4.
<p>Beschermen van de ondergrondse infrastructuur Evides is tevreden met de aandacht voor vitale en kwetsbare infrastructuur, zoals de drinkwaterinfrastructuur. Wij zien dan ook kansen in het koppelen van klimaatadaptatiemaatregelen aan het beheer en de onderhoudscycli van het leidingnet, zodat we gezamenlijk de haalbaarheid van de benodigde aanpassingen kunnen vergroten en de overlast voor de omgeving en de maatschappelijke kosten kunnen minimaliseren.</p> <p>Graag vragen wij aandacht voor de risico's ten aanzien van de opwarming van drinkwater als gevolg van de klimaatverandering. Dit risico wordt versterkt door de toename van antropogene warmtebronnen als gevolg van de energietransitie. Dit kan leiden tot een verminderde waterkwaliteit, met de bijbehorende (volksgezondheids)risico's. Opwarming van de boven- en ondergrond nabij waterleidingen moet dan ook actief worden voorkomen door proactief handelen en inrichten. Dit vraagt een preventief uitvoeringsbeleid en inrichtingsvoorwaarden in de (ruimtelijke) uitvoeringsplannen. Graag zien wij de aandacht hiervoor terugkomen in het document.</p>	Waardevolle inbreng. Het punt over opwarming van drinkwater en meeliften met beheer en onderhoudscycli in het leidingnet kan worden meegenomen in de Uitvoeringsagenda onder actiepunten V0.5 onder Vitaal en Kwetsbaar.

Behouden van water als belangrijke pijler voor de circulaire en duurzame economie Waterhergebruik en circulariteit zijn kansen die meer naar voren mogen komen in de Klimaatadaptatiestrategie, vooral als respons op de uitdagingen rondom droogte en zoetwaterbeschikbaarheid. Evides heeft ervaring op dit gebied en denkt graag inhoudelijk mee hoe we deze kansen kunnen benutten.	Wij maken bij het uitvoeren van acties in de Uitvoeringsagenda voor het bebouwd gebied (en misschien andere onderdelen) graag gebruik van het aanbod en de expertise van Evides.
---	--

2.17 Gemeente Kapelle

Reactie	Verwerking
De hoofdmoten van veranderend klimaat zijn hitte, droogte, waterstijging en wateroverlast, die zeker grote gevolgen hebben. Voor mijn gevoel worden eventuele gevolgen van meer extreem weer (meer en vaker wind, hagelbuien etc.) een beetje vergeten; is natuur of bebouwing opgewassen tegen meer wind; moet landbouw aangepast worden i.v.m. meer hagelbuien, etc.	Hagel is met name een probleem bij tuinbouw. Tuinbouw is beperkt in Zeeland, maar in de gemeente Kapelle en Reimerswaal aanwezig. Hagel toegevoegd aan wateroverlast bij h1.3. (tuinbouw).
Daarnaast lees ik ook niets terug over bodemdaling. Misschien heb ik het gemist, misschien is het in zeeland minder een issue omdat er geen veengronden zijn maar ook in stedelijk gebied kan dit behoorlijke impact hebben.	Meegenomen in zettingsschade bij droogte.
Er wordt maar heel sporadisch gerept over buitendijkse maatregelen als eerste stap tegen gevolgen van waterstijging; alleen bij natuur wordt een opmerking over “voordijken” genoemd. Het buitendijkse, zeewaartse verbreding van het kustbeschermingsgebied door eilanden of andere natuurlijke klimaatbuffers zou zeker meer aandacht moeten krijgen.	Op dit moment is nog niet duidelijk op welke manier de versterkingsopgave vorm kunnen en moeten krijgen. In concrete gevallen zal op basis van gebiedsgericht maatwerk een oplossing gevonden worden. De tekst is hierop niet aangepast.
Overigens lijkt het me ook goed om bij zowel de dijken als de inwaartse buffers de natuur te laten helpen: natuurlijke dijken, kwelders etc. Daardoor moet over bebouwing in de kuststrook extra goed nagedacht worden en ook in kustvisies en Scheldevisies duidelijk afgesproken worden.	In het geval van dijkversterking wordt naar een brede zone rond de dijk gekeken. Per concrete situatie wordt op basis van een gebiedsgericht maatwerk een oplossing gevonden worden. Tekst niet aangepast.
Wat betreft de kosten en baten wordt gezegd dat als je niet alleen naar financiën kijkt, maar ook naar kwaliteit/welzijn/maatschappij, dat de investeringen beter te onderbouwen zijn. Er wordt ook gerept van een MKBA-tool die hierbij kan helpen. Ik denk dat het essentieel is dat we een stap verder gaan en moeten pleiten voor het sturen op maatschappelijke en milieudoelstellingen bij provincie en gemeentes naast sturen op financiën. Bijvoorbeeld door als Zeeland en Zeeuwse gemeentes SDG's als basis te nemen naast financiën. Dit pleiten zou ook vanuit KASZ kunnen.	SDG's zijn erg breed en zouden vanuit verschillende sectoren (energie, klimaat, zorg, water, werkgelegenheid etc.) moeten worden opgepakt. Als KasZ kunnen we dit wel ondersteunen. Financiën zijn nu verder onderbouwd in H6.
Hiermee samenhangend: hoe kunnen raden en colleges concreet een inschatting maken van benodigde kosten en opbrengsten?	Bij de vaststelling van de definitieve strategie wordt via de uitvoeringsagenda inzicht gegeven in de kosten.

Ik denk dat “gebieden” en “functies” regelmatig door elkaar gehaald worden. Bij de opdeling in natuur, recreatie etc. worden dit als thema’s genoemd, maar vervolgens over “bebouwd gebied”. Omdat je natuurlijk steeds meer combinatie van functies in een gebied krijgt. Bijvoorbeeld een perceel waar zowel landbouw als natuur als bebouwing als recreatie door elkaar zit. Het is mij niet duidelijk of de opdeling en maatregelen in dit stuk dan de functie betreft of bepaalde gebieden.	Terechte opmerking. Dit wordt gecheckt.
Het is mij ook niet geheel duidelijk waar de grens ligt tussen regionaal/Zeeuws en “lokaal”. En of het dan wenselijk is dat we lokale invulling ook qua beleid hebben, of allen op uitvoering. En of lokaal dan gelijk is aan gemeentelijk, of dat we beter Bevelands of op dorpsniveau maatregelen zouden moeten nemen.	In 2.1 zijn een paar woorden toegevoegd die ‘lokaal’ verklaren.
Tenslotte zou er misschien ook wat extra aandacht voor de kansen moeten komen. Bijvoorbeeld Zilte groenten, of meer natuur voor, achter en op de dijken. Adaptatie is zeker ook positief.	In 4.7 staat genoemd dat Zeeland klimaatverandering als kans ziet.

2.18 Gemeente Middelburg

Reactie	Verwerking
In de KasZ zijn koppelingen genoemd met meerdere maatschappelijke opgaven zoals energietransitie en biodiversiteit. Het onderdeel circulair is nergens benoemd. Graag dit onderdeel toevoegen in de Klimaatadaptatiestrategie Zeeland.	Circulaire economie valt buiten de scope van de KasZ. Om deze reden is dit niet toegevoegd.
Bij de uitwerking van het volgende punt zou het fijn zijn om ook een pakket samen te stellen voor (nieuwbouw, uitbreiding of renovatie van) woningen: We ontwikkelen ‘altijd goed’ maatregelen en zetten deze in (wanneer de volledige klimaatopgave in een gebied nog niet in beeld is gebracht).	Terecht punt. Voor nieuwe ontwikkelen wordt een afwegingskader ontwikkeld.
De middenstand en Midden- en Kleinbedrijf mee te nemen via hun eigen branches en ondernemersverenigingen en goede voorbeelden (door henzelf), mede vanuit economische kansen.	Dit wordt meegenomen in de communicatiestrategie.
Bij klimaatverandering is het ook van belang het achterliggende mechanisme in kaart te brengen. Lijden mensen meer door de warmte zelf, of gaan ze ander gedrag vertonen? Gaan ze slechter slapen, meer alcohol drinken, of meer/mindere mobiliteit, waardoor ze onrustiger worden?	In de uitvoering van de KasZ worden verschillende onderzoeksvragen ontwikkeld. Dit kan er een van zijn.
Vanuit de participatie gedachte is het gewenst om het woord burger te vervangen door inwoner.	Terecht punt. Wordt aangepast.
Een groot deel van Zeeland is dus overstromingsgevoelig (waaronder de ten zuiden van het Kanaal door Walcheren gelegen woonwijken en een bedrijventerrein van Middelburg) waardoor veel gebieden preventief geëvacueerd moet worden. Het enige wat dan gedaan kan worden, is vooraf aan deze storm mensen en dieren evacueren over de	Wordt meegenomen in de uitvoeringsagenda.

<p>bestaande weginfrastructuur naar hoger gelegen delen van Zeeland of de provincie uit. Onderzoeken en actiepunten die hiervoor nodig zijn moeten opgenomen worden in het uitvoeringsplan.</p>	
<p>De beschikbaarheid van sportvelden in combinatie met extreem weer (hevige neerslag, droogte en hitte) meenemen als aandachtspunt.</p>	<p>Wordt toegevoegd.</p>
<p>Aandacht voor archeologie en het belang van het vasthouden van regenwater in de bodem: Zet de ontwikkeling van verdroging zich daadwerkelijk door, dan zal de gemeente vaker moeten besluiten voor 'behoud ex situ' in plaats van 'behoud in situ', dat wil zeggen tot opgraving over te gaan. Behoud in situ is op langere termijn dan geen garantie meer. Deze ontwikkeling zal duidelijk meer kosten met zich mee brengen.</p>	<p>Een terechte opmerking dat er niet voldoende aandacht is voor archeologie in de KasZ. Dit wordt verwerkt in de tekst.</p>